

Zaldiaren barrunbean itsu-esna

Pello OTXOTeko

GORROTXATEGI, Aritz. *Zaldi hustuak*. Erein. Donostia, 2007. 78 orrialde.

Aro modernoan sartu garenez geroztik, poeta guztien belaunaldi ezberdinek galdera berbera egin diote bere buruari: *Eta nola idatzi gaurko garaian?* Idazleek modu argigarrian igartzen dute gizartean gertatzen diren aldaketa guztien abiadura azkarra, eta kezka nabariaz saiatzeko dira idaztearen artez ahalik eta hobekien erantzuten, literaturaren garapen analogoaz, alegia. Mundua abiadura bizian aldatzen baldin bada, ulertzekoa da idazleek ere aldaketa hauri aurre egiteko kezka ager dezaten. Erronka konstante honen aurrean, poetaren obsesioa, beraz, poesiaren etorkizuna nondik joango den sumatzean datza, edo, bestela, etorkizun horretara irekiko diren lurraldeak arakatzea abiatzeko bideak ezartzean. Era berean, aitzindariak saiaturako ekimenen oihartzun hutsean geratzea izaten da poetaren izua. Eta, zeregin horietan buru-belarri dabilela, *bere ahotsa* deituriko hori bilatzen saiatzeko da.

Bilaketa horretan, garaian garaiko ahots propio horren bilaketan, norabidea galtzeko arriskua topatzen du bere burua, oinordekoen erretorika errepikakorraren lamia-kantuan galtzeko tentazioa. Baldintza posmodernoek ezartzen dituzten muga eta zedarrietan kokaturik, arrunkerietan eror daiteke, edo *kitsch* motako lengoaiari, edo "Pop-Art"eko moldeko irudietan, edo *Beat* garaiko transgresio zaharrituetan, e.a. Beraz, poetak, nahigabe, tradizio bateko edo beste bide eta estrata dagoeneko guztiz erabili eta eskuztatuetan murgil daitezke, lengoiaren esploratzailerik izateko duten bokazioari jaramon eginez. Erretorikak poesia mozorrotzen du, simulakro bilakatzen eta

degradatzen, eta hau gertatzen da poetak poesia fenomeno iraunkor gisa tratatzen duenean, denboraz kanpoko baillitza, berez funtsezkoa duen karga historikoa erantziz eta oinarri honetatik baztertuz, eta garaian garaiko giza-bizipenarekin duen elkarriketari uko egiten badio.

Modu horretan, benetako poesia ezin da artificio huts batera mugatu: joko formala, hizkuntzaren artelana antzina ezarritako genero ezberdinen mugak modu mekanikoan lantzen dituelarik. Poesia mota hau lehenaldia oihartzun hutsa litzateke, funts gabeko jauzi tekniko, oinarrizko misterioaren keinua simulakro barregarria bihurtuz. Bestalde, benetako poesia bizitzarekin etengabeko elkarriketa jorian dauden bizipenetan oinarritzen da, giza-baldintza historikoetatik jariatzen den sentipenezko zukuari agertzen da.

Eta gogoeta hauetan murgilduta gabiltzala, Aritz Gorrotxategiren *Zaldi hustuak* poemategia eskuetara iritsi zaigu. Betiko mito eta irudiak berreskuratuz –batez ere klasikoak–, eguneroko bizitzan txertatutako gertakizunak eta bizipenak erakusten dizkigu, hala nola, amodioa, denboraren iragaitea, heriotza, bizi berri baten jaiotza, bidaiak... Baina galbahe berri batetik iragaziak denak, bizipen erreal eta konkretu batzuetan oinarriturik, izen-abizenak dituzten pertsonengan pentsatuz (izen konkretuak azaltzen ez badira ere), eta toki geografiko jakin eta ezagunetan kokatuak, leku geografikoen izenek halaxe adierazten digutenez. Iruditzen zait honexek izan behar duela poesia-aren zeregina: irakurleari bere barne-izatearen zerizana esnatzea. Poesiak kontzientziaren barne-estratu ezezagunak iratzarri egiten ditu, barruan lotuta daramagun *ni*-a askatzen du, ezagutarazten eta libratzen.

Aritz Gorrotxategiren ibilbidea oparoa da. Honako hau bere seigarren liburua da, bigarren poema-liburua bada ere. Bere lehen poema liburutik bost urte pasa dira eta benetan argiro nabaria da heldutasunaren hondar pausatua. Garai bateko *Taxi bat Hamletentzat* liburu hartatik zenbait urte pasa dira, eta tartean beste hiru liburu daude. Baina honako hau bestelakoa da. Beharbada Aritzen idazle ibilbidean mugarri baten aurrean gaude, heldutasun aroaren sentimenduak hustu baitira poema liburu honetan.

Jacques Roubaud poetak bere azken liburuari buruz esan du: "Irteera puntua norberaren bizitza kontatzea da, baina garaia aldatuta". Antzekoa gertatu zait hasiera batean Aritz Gorrotxategiren liburu

honekin. Nabarmen azaltzen zaigu bere bizitzako hainbat pasarte kontatzen dizkigula, bizitzaren gai nagusi eta sakonei heltzeko ausardiarik ez duela falta, konpromezua, estiloa eta ahalegina darizkio lerro bakoitzari, benetako poesiaren lurrinak, alde guztietatik; hala ere, poema gehienek beste une batzuetan eta beste gune geografikoetan eginak daudela dirudite. Hori niri, izugarri gustatu zait, gertutasuna sentitu dut, bestelako zerbait eta zerbait erabat berria irakurtzen nuenaren sentzazioa aldi berean edukita.

Liburua aitopen deklarazio modura kontsidera genezake. Argi eta garbi azaltzen da bizitzarekiko bere begirada aurkeztu nahi digula. Bizitzaz dihardu eta liburua bera bizitzaren gorazarrea da. Horretarako kontrarioetara joko du dialektika baten bila, aurrera ekiten eta bidea jorratzen lagunduko dion dialektikaren bila, eta bidean zehar etengabeko Itzuleraren mitoa nabarmen islatuko da, bai ohiko ibilbidea egiten badugu (aurrera egiteko ekimena) ala bai kontrabidean ekiten badiogu. Autoreak berak hauxe esaten digu: "Liburua aurkarien arteko elkarrizketa gisara antolatuta dago: bizitza-heriotza, maitasunagorrotza, gauza txikiak-gauza handiak, xumetasuna-eternitate egarria, gorputza-izpiritua..." Hustasunaren eta sabelaren irudiak ere ekartzen dizkigu orriotara. Dialektika-joko bitxia azaltzen zaigu, bikoitzasuna etengabe: bi munduren arteko isla ezberdina, barne-mundua eta kanpo-mundua; egilearengan garrantzia duten bi bizitzen agerpena, bikotea-ama eta jaiotzeaz dagoen semea(k); bi lurraldeen arteko paralelismoak, Italia eta norberarena. Eta bi herrialdeen arteko ibiltze prozesua *poesia zer den* adierazten duen metafora gisa uler daiteke. Baliteke poeta ezinaren aurrean aurkitzea edo traba gaindiezinaren menpe egotea, izan ere, poetaren ahalegin antzua zirrikitu anitzetatik suma baitezakegu, Anjel Lertxundiren hitzetan: "Poeta benetako izan nahi eta ezina, bizitzak gertatzen segitzen baitu". Haatik, Gorrotxategik bere liburuaren bitartez baieztatzen digu poeta izan badaitekeela eta badela, bizitzak aurrera egiten badu ere.

"Rapsodak olo une bat eskaintzen du
negutegiaren isil aroan,
rapsodak ardo une bihurtzen du
epika lerroen dardarizoa."

"munduari forma emateko
poetak lotzen ditu zaldia
egurraren neurrira."

“Baina ahaztu al du zerri zainak
ez dela bozkarioa
Ulisesek bilatzen duena,
Bere itzulera zaldi bat dela,
Hau ere egurrezkoa...?”

“Baina ez dugu ezagutzen beste Odisearik
gure epika izkiriatzeko.”

Eta eguneroko bizitzaren eta barne-bizitzaren arteko tentsioaren erdi-puntuari poesiaren abiatze-gunea aurkitzen da. Badago kontraesan apur bat bataren eta bestearen artean, baina horrek ez du esan nahi mundua guztiz arrunta denik. Alta, poesiak bizitzaren aurrean begiak irekitzea baimentzen digu, eraberritzeko ahalmena eskaintzen du, pozgarria da, eta tarteka, mingarria ere bai. Hala ere, Adam Zagajewski poeta poloniarra esaten digun legez: “Munduan dagoen edertasunaz konturatzeko idazten dugu”.

Gaur inoiz baino gehiago *mito berriak* behar ditugu (zaharrak badira ere), zeinetan geure buruak ezagutzera emango ditugun, izartegi sinboliko berriak geure nortasunaren pertsonaiak eszenatokira taularatuko dituztenak, eta irudi eta sinbolo berriak ere irritsatzen ditugu, geure identitate zartatu eta arrailduetatik kontzientzia eraberritua piztuko dutenak eta zohargi dizdizaria erauziko dutenak.

“Minari buruz elkarri
Priamo eta Akiles,
mirespen eta erruki,
orduko eta gaurko haria
ehuntzen dute isilean
unibertsoaren oihalera kantuz
lotu den gizakia
joskera laburrean senidetuz.”

Beste irudi edo mito eraberritua zaldiarena da. Zaldiaren irudite-riaren inguruan kontinente poetiko bat sortzen saiatu da, baita lortu ere. Eta kontinente honen gordailu, kontraesana dirudien arren, hutsunea, hustasuna eta barrunbeak ageri zaizkigu. Gizakiaren konkaduretan, hain zuzen, sortzen da bizitza-hutsunea. Umetoki moduko horretan eraikitzen da bizitzaren eta heriotzaren arteko zubia. Hutsunetik sortzen da bizitzaren miraria, eta hutsune batetik beste hutsune batera doa, hutsunetik hutsunera. Nietzschek esaten zuen bizitza

dela heriotzaren hasiera; baina, era berean, heriotza da bizitza berri-rako baldintza, erredentziorik gabe. Eta bizitzaren hasieran 46 kromo-soma izaten hasten gara, azkenean 207 hezur inguru izateraino, eta tarte horren igaroaldian bidaia egiten dugu. Horixe, bada, bizitza, bidaia ederra. Joan etorriko zauria. Gizakion betiereko itzulera abiapuntutzat hartuta -bizitzaren joan etorri hori- izokinaren irudia sortzen da liburuan, hastapenerako bidea egiten duen izokinarena. Izokinare-nari, halaber, beste irudi bat lotzen zaio: Ulisesena, betiereko itzule-raren sinbolo ere badena. Ulisesek etxera itzultzeko asmatu zuen arrauna, hastapenetara itzultzeko; Itaka, hain zuzen, bere baitan beti izan zuelako, Kavafisen poema ezagunak dioen modura. Eta Ulisesen haritik zaldia datorkigu berriro gogoetara, itzuleraren mitoa beste behin bermatzeko.

“Zaldiगतik hasiko naiz,

demagun egurrezkoa.

Zaldiगतik hasiko naiz,

begitara itzelezkoa.

Ipuin zahar hau denok ezagutzen duzue:

bazen behin sabel bat

soldaduz betea.”

Zaldiak maiz erabili izan dira eta ageri ohi dira ia mundu osoko kultura eta mitologietan. Berezi, zaldiaren mitoa kultura helenoan Troiarekin elkartuta izango dugu beti, orpoz orpo topatzen duguna. Baina zaldiaren mitoa ez da Troian agortzen. Sinbologia aberatsa dauka zaldiak, eta esanahi asko onartzen ditu. Zentzu sakratu sakona dute zaldiek Homeroren idatzietan. Jainkozkoak dira, eta eurek dira jainkoak lurretik zerura eramaten dituztenak. Euskal mitologian ere, ez da alpamenik falta: “deabruak lur gainera ateratzen dira batzuetan animaliaz jantzirik, eta animalia gisa. Behi gorri, zaldi zuri, aker beltz...” (Barandiaren). Gogora dezagun, halaber, euskal tradizioan, eta hainbat kopia eta kantutan, *lau hanketan zuria* den zaldia heriotzaren seinale dela edota heriotzarekin lotuta dagoela. Hor dago zaldien hezigaitasuna ere, godalet dantza ezagutzen dugun zamaltzainean (gizon-zaldia) ongi islatua. Bestalde, zalduntasunak sus-trai teologiko-antropologiko sakonak ditu. Luze hitz egin daiteke zaldiaren sinbologiari buruz, eta liburuan, forma asko hartzen ditu zaldi horrek. Askatasunaren sinbolo ere bada, hazigaiztasunarena, tiroz

akabatzen ditugu ezertarako balio ez duten zaldia, zuriak dira heriotzaren zaldia, egurrezkoak ere bai, hezeak dira bizitzaren zaldia...

Honekin guztiarekin, Gorrotxategik irudiz, sinboloz, eta metaforaz beteriko mundua ezagutzera eramaten gaitu, kulunka bortitzik gabe baina aurrera sendo bultzatzen gaituzten arraunketa gogorren bulkadaz.

"Baina nork hustu zuen zaldia?
Nork kendu zizkion soldadu puskek
egur moztuari?
Nork zizelkatu zituen
banan-banan eta mailuz
konkaduretan eskuziriak?
Nik esango dizuet
nork zabaldu zuen umetokian
herioren hutsune isila.
Begiratu nire eskuak..."

Saiakera modura, irakurleari proposatuko nioke mitoari asoziatu-riko oinarritzko sinbolismoaren potentzia poetikoa atxikitzen saia dadila, itsastarra den lurraldea, erabat zabala eta mugaezina, nekez zedarritzta daitekeena.

Hutsunearen figura ere sarri azaltzen da, izate baten eramaile eta izate horri zentzua emango dion elementu baten antzera, eta besteetan hutsunea sabelarekin aldatuko da, edo sabelak hutsunearen lekua hartuko du, bata zein bestea elkar trukatu. Troiako Zaldia hemen esanahi horren adierazle da, eta zaldi ezagun haren sabelean edo umetokian nahi bada, heriotza eta bizitza bizikidetzako gaitasunean daudela ahaztu behar ez dugula ohartarazten digu. Barrunbe honetatik, Zaldiaren bitartez, bizi berria datorkigu heriotzaren eskutik. Hutsunetik, Osotasuna dator, Zaldi hau Karonte antzeko bat bihurtzen duelarik.

"Muintaraino sartzen den bizitza,
usain sarkor hori, herdoilarena,
herio gabe uler ezin daitekeena."

"Eta, hala ere, nor izan zen bietan lehena,
bizitza ala heriotza?"

"Zaldi bat eta ametsa,
 eskuak hutsunean sartzea
 eta aukera egitea,
 bizitzea eta hiltzea.
 Ba al da beste aukerarik?"

Geure burua ezagutzeko bideak ere irekiko dizkigu. Nork bere eskuetan aurkituko du munduaren neurria. Ez dugu ezagutzen eguzkia, ez dugu ezagutzen lurra; harria ere ez dugu ezagutzen. Begia da kanpoarekin harremanetan jartzen gaituena. Gamonedaren esanetan, maitatzen dugun lehendabiziko gauza begiak dira. Baina begiratzeak ez du esan nahi ikustea. Alde horretatik, itsuaren figurak pisu handia dauka poemategian. Konkretuki Homero beraren figura. Izan ere, itsuak ezin du begietatik ikusi, eta mundua ulertzeko beste barruko lengoia batzuk bilatzen ditu. Ikusteko ez beste, gainontzeko kontuetarako erabiltzen dugu guk begia: begiekin jaten dugu, begiekin ukitu, begiekin sentitu... Azalekoa da begirada. Itsuak, ordea, ikusi gabe ulertzen du mundua, iluntasuna arakatzen du. Metaforikoki esanda, barrura begiratzen du kanpokoa ulertzeko.

Aritz Gorrotxategik aurkezpenean esan zigunez, itsuak begiekin bakarrik ez, eskuekin ere laztantzen du bizitza. Bere hitzetan "Errealitatea ikusteko nahikoak dira begiak. Barrura begiratzeko, haratago jotzeko, beste zentzumen batzuk dira beharrezkoak. Horien artean, poesia. Argi elektrikoz inguratuta egonda ere, iluntasunean bizi gaitzke. Platonek kobazuloan jarri gintuen, itzalen itzal." Beste mito bat ere gogora ekarri zigun: "Tiresiasek bainua hartzetik biluzik ateratzen ikusten du Palas Atenea. Zigor modura, Ateneak itsu uzten du (kontraesana, itsu izatea zigorra baita). Baina, bestalde, konpentsazio moduko bat ematen dio, igarkizunaren ahalmena."

Horra irakurketa: jakinduria biluzik ikustea jatorria ikustea bezalako da. Debekatua dago. Zigor bat ordaindu beharra dago egia truke. Bestela esanda, hastapenari beldurra edukitzea da, askatasunari ikara. Poema hauetariko batzuek horren bidean jartzen gaituzte.

"Itsua heldu da ate joka
 negu partean eta berantiar..."

"Itsuak poltsa bat jarri du
mahai gainean diruz betea,
ezpata bezain astuna, zaldia bezain azkarra,
zalaparta txikian laburbildua
bizitzaren zurrumurru galkorra."

"Iluna heltzean
alfabeto bakarrak argi:
itsuarena."

Liburuko atal bakoitzak bere haria du, "bere osotasuna", baina lotura gehiago hartzen dute elementu jakin batzuen bitartez. Kultur klasikoaren aipamenak eta agerpenak, kasualitatezko zertzeladak baino, liburu osoko giroa eta atmosfera bihurtuko dira. Maitasunezko poemak atal batean nagusi izango dira; beste batean, kutsu existentzialagoa dutenak; beste poema batzuk bizitzaren zentzua bilatzen saiatuko dira ibilbide honen joan-etorrian, e.a.

"Galdera egiten diozu
zure buruari,
nola kabitu daiteke denbora gutzia
eskumuturrean?
Nork asmatu zuen
gezurrezko kartografia hau?
Beharbada gurpilak ez du errurik,
baina zirkuluek badute
hutsaren antza."

"Bizitzak ezin du itxaron,
taupadak bultza dagi.
Esaiozu zein den bidea
zugana."

"Beti bezain astun,
beti bezain berdín,
beti
izan beharra.
Zergatik ez izan,
beharrrik gabe?"

Ezin ahaztu Imanol Larrinagaren azaleko margolan bikaina, benetan ederra eta liburuaren izaerarekin guztiz bat datorrena.

Amaitzeko, esan dezadan, nire ustez liburuaren poesia mota hau hobekien deskribatu duen Juan Ramon Makuso idazleak diona: "Ezin esan poesia hau irakurrita ase gabe gelditu garela. Poesiaz blai geratu naiz, Grosetik hasi eta badiako baleak jazz soinuaz besarkatzeraino. Poesia eruditoa, fina eta dotorea."

Pello Otxoteko Vaquero.

Hazpidera berritu:

LIBURUAREN ERROKATZETAN

Quinta, Juan de los Rios, 48010 BILBO

Telefonoa: 945 4217 415 / 4214679

E-mail: libros@hazpidera.com